

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

מתוך "לב המועדים" ספירת העומר

אל משה לאמר.. איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם, ועשה פסח לה' בחודש השני בארבעה עשר יום בן הערביים יעשו אותו" (שם ו-יא).

מה בין פסח ראשון לפסח שני

מה בין פסח ראשון לפסח שני, הראשון אסור בחמץ בבל יראה ובבל ימצא, ואינו נשחט על חמץ, ואין מוציאים ממנו חוץ לחבורה, ומעון הלל באכילתו, ומביאים עימו חגיגה, ואפשר שיבוא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת.

אבל פסח שני, חמץ ומצה עמו בבית, ואינו מעון הלל באכילתו, ומוציאים אותו חוץ לבית אכילתו, ואין מביאים עמו חגיגה, ואינו בא בטומאה. ושניהם דוחין את השבת, ומעונין הלל בעשייתו, ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור, ואין מותירין מהן, ואין שוברין בהן את העצם (רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק י הלכה טו).

משורשי המצווה

לפי שמצוות פסח היא אות חזק וברור לכל רואי השמש בחדוש העולם, כי אז עשה עמנו האל ב"ה ניסים ונפלאות גדלות ושינה טבע העולם לעיני העמים וראו כל עמי ארץ כי השגחתו ויכלתו בעליונים, וענין חדוש העולם הוא העמוד החזק באמונתנו ובתורתנו, על כן היה מרצון הבורא לזכות במצווה זו הנכבדת כל איש מישראל, ואף אם קראו אונס או שהיה בדרך רחוקה ולא עשה אותה בזמנה יעשה אותה בחודש השני (חינוך בהעלותך מצווה שפ).

הטעם שפסח שני הוא ב"ד

אין הטעם כדי להיטהר מטומאה כיון שמספיק זמן של שני שבועות להיטהר מכל הטומאות, כתב ר' יעקב עמדין שדבר זה גילו לו מן השמים לפי שבשנה ראשונה אכלו מן העונות

אמר רבי לוי בכל חודש וחודש שבקיץ ביקש הקב"ה ליתן לישראל מועד בניסן נתן להם את הפסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז רצה לתת להם מועד גדול וע"י חטא העגל בטל תמוז אב ואלול ופרע להם אח"כ ר"ה יו"כ וחג הסוכות (ילקוט שמעוני פנחס טכ).

פסח שני

מי שלא הקריב קרבן פסח במועדו ב"ד בניסן מפני שהיה טמא או שהיה בדרך רחוקה או נאנס באונס אחר מקריב פסח שני באותה שנה בחודש שלאחריו, ב"ד באייר אחר חצות היום (פסחים פ"ט).

פסח שני פסח קטן

י"ד אייר נקרא פסח שני, ויש הקוראים אותו פסח קטן (משניות ראש השנה פ"א מ"ג וברע"ב שם). ובשפה הארמית פסחא זעירא (חולין קכט ע"א).

הטעם לשם פסח קטן: לפי שאינו אלא יום אחד ולא שבעת ימים כמו בפסח ראשון (תו"ט ר"ה משנה ג ד"ה פסח). טעם אחר: לפי שיש בו יותר קולות מפסח ראשון (מלאכת שלמה ר"ה משנה ג ד"ה ומפני).

הטעם לשם פסח שני: על שם הפסח שקרב בחודש השני (ר"ה שם בתו"ט ומלאכת שלמה) טעם אחר: לפי שהוא מועד שני להקרבת הפסח.

מקור הדין

נאמר בפרשת בהעלותך שבשנה השניה לצאת בני ישראל מצרים נצטו "לעשות את הפסח ככל אשר צווה ה' את משה בן עשו את בני ישראל" (במדבר ט א-ה). ומספרת לנו התורה "ויהיו אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן.. ויאמרו למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל... וידבר ה'

מצות שהוציאו ממצרים עד ליל ט"ו באייר, מכאן ראייה שענין הפסח והמצה נמשכים עד אותו הלילה ותו לא, ועד אותו לילה נמשך גם של יציאת מצרים ואכילת מצה (סידור יעב"ץ).

תחנון

י"ג אייר (ערב פסח שני) בני אשכנז נהגו לומר תחנון (לוח א"י) הטעם שאומרים תחנון במנחה שלפניו אף שבדרך כלל ביום שאין אומרים תחנון גם במנחה שלפניו אין אומרים.

לפי שהטעם שאין אומרים תחנון ב"ד הוא משום הקרבת הקרבן, וענין זה קשור רק עם היום שהוא זמן הקרבת הקרבן ולא עם הלילה (הליכות שלמה ספירת העומר פרק יא הערה כח).

טעם אחר: לפי שגם בזמן שבית המקדש היה קיים היה חג רק ליחידים, למי שלא הביא קרבן פסח במועדו, ואע"פ שנתקבל להקל לפטור מתחנון ביום י"ד כדעת הפר"ח, כיון שזה דעת יחיד דלא ברוב הפוסקים, די לנו לפטור ביום עצמו ואין לנו להוסיף גם יום שלפניו (שערי ימי הפסח שער י).

בני ספרד – אין אומרים תחנון, והטעם ככל הימים הקדושים שאין אומרים בהם תחנון גם במנחה שלפניו ה"ה פסח שני.

י"ד אייר פסח שני

אין אומרים בו תחנון (שערי תשובה ס"ס קלא ז, וכן מובא בלוח א"י), והטעם: מפני הקרבת קרבן פסח שני (הליכות שלמה ד"ה פרק יא). סמך לדבר דאמרינן בחולין (קכט ע"ב) פסחא זעירא דלא למספד ביה ומזה לומדים שאין לומר תחנון (שיירי כנסת הגדולה קלא בהנחות ב"י ס"ק יב, שערי אפרים שער י סעיף כז). טעם אחר: כתב בספר אשל אברהם בוטאמש (סוף סימן קלא) שאף שכלנו ממאי מתים ועלתה שית שפתינו בראשון במקום פסח בזמנו, מ"מ נכון לעורר זכות פסח שני שהיה נעשה בזמן שהיה בית המקדש קיים (הובא בלקוטי מהרי"ח פסח שני).

יש שנהגו לומר תחנון וכך נהג החזו"א לומר תחנון בבית מדרשו ביום זה כמנהג אשכנז קדום (דינים והנהגות פרק ד לו). ואע"פ שהקריבו קרבן פסח, הוי יו"ט של יחידים והוי כט' זמנים שמביאים בהם קרבנות ואומרים בהם תחנון.

ט"ו אייר – ט"ו אומרים תחנון אף בחוצה לארץ, והטעם כיון שהסיבה שאין אומרים תחנון ב"ד מפני הקרבת קרבן פסח ומקום הקרבה רק בא"י (הליכות שלמה ספירת העומר פרק יא הערה כח).

"אל ארך אפים"

שחל פסח שני ביום שני (כשחל א' דפסח ביום ראשון, בחמישי אינו יכול לחול) אומרים "אל ארך אפים" כשפותחים ההיכל (דינים והנהגות פד לו), והטעם לפי שרק ביום שאין אומרים למנצח אין אומרים אא"א ולמנצח אומרים ביום זה (אישי ישראל תפד י"ב הערה לו).

"יהי רצון" אחר הקריאה

כשחל פסח שני בשני (בחמישי אינו יכול לחול) אין אומרים ה"יהי רצון" שאחר קריאת התורה, והטעם: לפי שבימים שאין אומרים תחנון אין אומרים יהי רצון (לבוש תכט, משנ"ב שם ס"ק ח).

"למנצח"

בני אשכנז נהגו לומר למנצח (לוח א"י). והטעם משום שאינו יו"ט, נוסח ספרד נהגו שלא לומר למנצח (א"ר קלא, שלחן השחור).

אמירת סליחות בפסח שני שחל בכה"ב

נמצא בפנקס שהיה בחורבת ר' יהודה החסיד דאף כשחל ב"ה בפסח שני אין אומרים בו שום סליחה ואין מתענים בו (הובא בספר זה השולחן ח"ג עמ' ע"ב, הליכות שלמה ספירת העומר פרק יא כ, ספר א"י להגר"א מוקצינסקי ז"ל).

ויש שאמרו תחנון וסליחות (הגר"ח קניבסקי בספר דולה ומשקה עניני פסח שני), ויש דעות שתחנון ונפ"א לא אומרים אבל סליחות אומרים והטעם משום דהוי כשאר ימים שהתקבלו לתענית ציבור ויש בהם ברית מילה, שאע"פ שאין אומרים בהם תחנון אומרים בהם סליחה וידידי כמבואר בשו"ע (קלא ס"ה) וה"ה ביום זה אומרים סליחות ומדלג תחנון ונפילת אפים, (סידור יעב"ץ, חזו"א אורחות רבינו ה"א עמוד סח).

מנהג אכילת מצה ביום זה

יש שנוהגים לאכול מצה בפסח שני והטעם זכר למצה שהיו אוכלים מקריבי קרבן הפסח ב"ד באייר, שנאמר (במדבר ט-יא) "בחודש השני בארבעה עשר.. על מצות ומרורים יאכלהו" (זו המנהגים דף קד).

טעם אחר: לפי שאכלו בני ישראל את המצות שהוציאו ממצרים עד י"ד באייר שנאמר (שמות טז-א) "ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין בחמשה עשר יום לחודש השני" ופירש רש"י, נתפרש היום של חניה זו, לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן (זו המנהגים עמוד קד).

ס"ק יא).

תספורת

בני אשכנז נוהגים איסור תספורת עד יום ל"ג בעומר בעצמו ולא מבערב (מור תצנ א רמ"א שם ב) והטעם דשרי מיד בבוקר משום דמקצת היום ככולו (משנ"ב תצנ ס"ק ז).

מנהג ספרד – להסתפר רק בל"ד, והטעם ע"פ מה דאיתא במדרש שמתו מפסח עד פרוס עצרת הוא ט"ו יום קודם עצרת וכשנחסר ט"ו יום נשאר ל"ד ומהבוקר דמקצת היום ככול (שו"ע תצנ ב).

ל"ג בעומר שחל ביום ראשון

הל' ל"ג בעומר ביום ראשון נוהגים לדעת הרמ"א להסתפר ביום ו' שלפניו, והטעם: לכבוד שבת כיון שאחרי השבת יסתפרו יש להקדים לערב שבת (שו"ע תצנ ס"ק ב), ולא הותר אלא ביום שישי.

זמן התספורת – יכול להסתפר ביום שישי בבוקר לכבוד שבת, והטעם דל"ש מבעל ברית בימי הספירה שמסתפר לכבוד הברית שחלה בשבת, וכ"כ הפרי מגדים (א"א ז) שיכול להסתפר מהבוקר מפני כבוד השבת, ויש שאמרו שלכתחילה לכתחילה טוב להסתפר אחר חצות היכא דאפשר (הליכות שלמה דבר הלכה יא לא).

מי שלא הסתפר ערב שבת ונוהג בכל שנה להסתפר בל"ג בבוקר, אינו יכול לעשות כן במוצאי שבת וימתין עד יום ראשון ל"ג בעומר, והטעם לפי שזמן אבלות הספירה עד יום ל"ג, ויש לו לנהוג מקצת היום באבלות כיון דליכא כבוד משום כבוד שבת, וגם אין זה כבוד שבת שנשאר בשערותיו ומסתפר מיד לאחריה ולא חש לכבד את השבת בתספורת (הליכות שלמה דבר הלכה יא לא א"ה הערה 79).

"ומרבים בו קצת בשמחה" (שו"ע תצנ ב)

והטעם דסבירא ליה שביום זה פסקו תלמידי ר"ע למות (שם) ומיהו הב"ח לא ניחא ליה בטעם זה דמה שפסקו למות הרי לא נשאר מהם אפילו אחד ומה טיבה של שמחה זה. וכתב שהטעם לשמחה לפי שביום זה הסמיך ר"ע את חמשת תלמידיו וביניהם היה רשב"י והם לא מתו בקודמיהם והם המשיכו את התורה (פר"ח תצנ ב).

יש שנהגו לאכול ביום י"ד, והטעם: לפי שהוא זמן הקרבת קרבן פסח וכן נהג הקה"י (אורחות רבינו ח"ב צ"ז). יש שנהגו לאכול בט"ו, והטעם: לפי שהקרבת הפסח היה ב"ד באייר אבל זמן אכילת הפסח היה בליל ט"ו. יש שנהגו לאכול גם בליל ט"ו, והטעם לפי שאז אכלו מצה יחד עם קרבן פסח (ליקומי מהרי"ח פסח שני).

ויש הנוהגים שלא לאכול מצה ביום זה, וכן נהג החזו"א, ואמר שמוסיפים מצווה שלא כתובה (הובא באורחות רבינו ח"ב צ"ז).

לקרוא פרשת פסח שני

כתב השל"ה גם בכלל תן לו מעין ברכותיו לעשות דבר בעתו כמו שמזכרים בכל יום פרשת התמיד לקיים ונשלמה פרים שפתינו, וראיתי מאיש כשר ומדקדק שהיה קורא בינו לבין עצמו וכו', ובי"ד באייר פרשת פסח שני, ובפרט מנהג כשר לעשות כן הדר בירושלים שאין אומרים תחנון (של"ה יומא פרק דרך החיים תורת מוסר).

וכן מובא בבב"ח (תכט ו) שבכל זמן ראוי ללמוד את המסכתות השייכים אליו ובי"ד באייר ללמוד פרשת פסח שני (במדבר ט) ופסקי הלכות פסח שני בקצרה לרבינו הרא"ש והטעם עלפי דברי רשב"א בשם ר' יהושע בן חנינא (סנהדרין ק"א ע"א) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר (משלי טו כז) "ודבר בעתו מה טוב".

שמחה ביום זה

כתב החיד"א (מורא אצבע ח רכב) וכן כתב הגר"ח פלאזי (בספרו מועד לכל חי סימן ז אות ו) להרבות בשמחה ביום פסח שני כי קדוש היום.

ל"ג בעומר

ל"ג בעומר שלוש ימים לשלשה ימים לספירת העומר שהוא לעולם חל ב"ח באייר וחל רק בימי אגה"ו (מנהגי מהרי"ל). באיזה יום חל ל"ג בעומר – ל"ג בעומר חל באותו יום שחל פורים שלפניו, וסימנך (תהלים סה ז) "פלג אלהים מלא מים" פורים ל"ג בעומר (שו"ע תכא א), יש שכתבו סימן אחר פלג"ש כלומר ר"ת פורים ל"ג בעומר שווים (ספר מטעמים).

זיכרון בספירת העומר

צריך להזהר בערב ל"ג בעומר מבין השמשות שלא יאמר היום ל"ג בעומר עד שלא יברך ויספור בלילה ככל יום והטעם כדי

טעם אחר: בשמחה לפי שיום זה הוי הילולא דרשב"י שביום הסתלקותו גילה בו סודות האידרה קדישא (שדי חמד מערכה א"י אות ו).

טעם אחר: לפי שביום זה התחיל לרדת המן לבני ישראל היוצאים ממצרים (שו"ת חת"ס יו"ד סימן רל"ג ד"ה אמנם).

והטעם ששמחים ביום זה אע"פ שביום מיתת צדיק יש

להתענות

א. לפי שהשמחה היא על הנס שנעשה לרשב"י שניצול מהרב המלכות שגזרה עליו מיתה, וקבעו את השמחה ביום מיתתו לפי שהרוגי מלכות אינם נקברים, ונמצא שקברו מוכיח על הנס שמת בידי שמים ולא בידי אדם (שו"ת שם אריה או"ח סימן יד).

ב. לפי שביום זה נסתלק מן העולם וגם יצא מהמערה (ערוה"ש תצנ ו).

ג. לפי שרשב"י עצמו שמח ביום מיתתו (אוצר כל מנהגי ישרון עמוד פז).

ד. השמחה היא על גילוי הסודות והאדרא זומא ע"י רשב"י ביום פטירתו (בני יששכר מאמרי חודש אייר מאמר גל עיני אות כג).

ה. רצונו של רשב"י הוא שישמחו ביום זה (מורה באצבע לחיד"א סימן ח-רכג).

נוהגים להדליק מדורות ביום זה והטעם

לפי ששבעת השבועות של ספירת העומר הם כנגד ז' קולות שבתהילים (פרק כט) "הבו לה' בני אלילים" והשבוע החמישי הוא כנגד "קול ה' חוצב להבות אש" ע"כ מרבים אנו אור בל"ג בעומר שהוא השבוע החמישי שהספירה היא "הוד שבהוד" והוא ג"כ הילולא דרשב"י (טעמי המנהגים אות תרו).

טעם אחר: לפי שהמדורה הם זכר למשואות שהיו מעלים להודיע על קידוש החודש, והרומאים הכובשים אסרו לעושת זאת לכן המדורות הם סמל של מרד, ולכן ביום הילולא דרשב"י שהיה המדור הגדול נגד הרומאים תלמידו של ר"ע שהיה נושא כליו של בר כוכבא (שנלחם ברומאים) מדלקים מדורות על קברו ובמקומות שונים, לרמוז על חרותינו ופדות נפשינו מכל שלטון זר (זיו המנהגים עמוד קה).

טעם אחר: לפי שיום פטירתו של רשב"י היה יום ארוך יותר שבאותו יום גילה סודות ולא היה רשות לשמש לשקוע עד

שסיים לגלות הסודות, ועוד שבשעת פטירתו הקיף עמוד דנהורא (עמוד של אור) את ממתו (בני יששכר ח' אייר מאמר ג ו).

אכילת חרובים

יש שנהגו לאכול חרובים ביום זה, והטעם משום שמוכא בגמרא (שבת ל"ג ע"ב) כאשר רשב"י ורב אלעזר בנו התחבאו במערה מפני הרומאים י"ב שנה נהיה להם נס ונבראו עץ חרובים ומעין מים בפתח המערה שמהם נזונו, לזכר נס זה אנו אוכלים חרובים ביום ההלולא של רשב"י (שערי הלכה ומנהג סימן רכב).

משחק בחץ וקשת

יש שנהגו לשחק בחץ וקשת בל"ג בעומר (אוצר דו"מ עמ 188) והטעם: לפי שיום זה הוא הילולא דרשב"י ואמרינן בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ב) רב חזקיה בשם רב ירמיה כל ימיו של רשב"י לא נראת הקשת בענן, לפי שזכות הצדיק הגנה על העם וביום עלייתו למרום עושים סימן זכר לזה (בני יששכר מאמרי חודש אייר מאמר ג אותיות ד-ה).

טעם אחר: לפי של"ג בעומר הוא יום שמסוגל לקבלת התפילה, וקשת ר"ת שמע קול תפילתינו לרמוז על כך.

תחנון

ערב ל"ג בעומר במנחה אין נופלים על פניהם לאמירת תחנון (משנ"ב תצנ ס"ק ט). וכן בל"ג בעומר אין אומרים תחנון (שו"ע תצנ -ב בשם מהר"ל).

"אל ארך אפים"

כשל"ג בעומר חל ביום שני או חמישי אומרים "אל ארך אפים" בפתחת הארון והטעם משום שאא"א ולמנצח שווים הם (משנ"ב קלא ס"ק לה).

"למנצח"

נוסח אישכנו אומרים למנצח והטעם: משום דסבירא ליה שאומרים למנצח אף ביום שאין אומרים תחנון (פמ"ג תצנ בא"א ס"ק ג) ונוסח ספרד אין אומרים דסבירא ליה שלא אומרים למנצח ביום שאין אומרים בו תחנון (שלחן המדור).

"צדקתך"

חל ל"ג בעומר ביום ראשון, אין אומרים במנחה בשבת "צדקתך", והטעם לפי שכל יום שאין אומרים בו תחנון כמו כן כשחל בשבת אין אומרים בו "צדקתך" (שו"ע רצ"ב ב. לבוש תצנ ד).